

Frolík, Jan; Tomášek, Martin

Archeologie v Kutné Hoře v roce 1996 - stav a perspektivy

Archaeologia historica. 1997, vol. 22, iss. [1], pp. 121-128

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140241>

Access Date: 28. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Archeologie v Kutné Hoře v roce 1996 – stav a perspektivy

JAN FROLÍK – MARTIN TOMÁŠEK

Zvýšená stavební činnost v Kutné Hoře, která provází postupnou renovaci historického jádra města a jeho pozvolný vývoj v turistické centrum, přináší nutnost sledovat probíhající práce nejen po stránce umělecko historické, ale též po stránce archeologické. Bohužel v tomto městě, jehož význam pro vývoj středověkých Čech není třeba zdůrazňovat, není již několik let naplněna základní podmínka fungující archeologické památkové péče, tedy archeolog, který by soustavně sledoval a dokumentoval probíhající akce, a to i nepatrného rozsahu. Regionální museum v Kutné Hoře totiž v současné době nezaměstnává archeologa, a tak tento jedinečný soubor památek, zapsaný do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, městská památková rezervace a spolu s ní vlastně celý kutnohorský okres, v čele s dalším středověkým městem Čáslaví, není z hlediska archeologie středověku soustavněji sledován. Výjimkou je činnost základny ArÚAV ČR v Bylanech u Kutné Hory, která na okrese provádí soustavnou záchrannou činnost, nevyhýbající se ani lokalitám středověkým.

Tato absence stálého dohledu v místě, spojená s někdy nedůrazným a nedůsledným rozhodnutím městské samosprávy i odpovědných institucí památkové ochrany vedla též v nedávné minulosti k devastaci některých archeologicky zajímavých terénů a k poněkud diskutabilním památkovým řešením rekonstrukcí řady budov v centru města.

Příklady problematického řešení ze strany památkové péče přináší článek V. Jesenského (1995, 25–41). Jsou zde popsány případy několika budov, kterým se dostalo zásahů, nevhodných jejich charakteru. Z hlediska archeologického jde ze zvolených příkladů především o dva domy, a to čp. 138 v Husově a čp. 171 v Šultysově ulici (obr. 1, č. 1 a č. 2). Oba v jádru gotické domy prošly razantními úpravami, které nebyly archeologicky sledovány a tedy ani dokumentovány. V případě čp. 138 zůstaly zřejmě zemní zásahy omezeny převážně na rekonstrukci či instalaci inženýrských sítí. U domu čp. 171, ležícího ve vlastním centru města není možno učinit si představu o rozsahu terénních zásahů, protože přízemí domu, zbavené svého památkového významu již před poslední válkou, doznalo zásadních změn, u kterých lze pouze těžko odhadnout nakolik zasáhly do archeologicky závažnějších terénů.

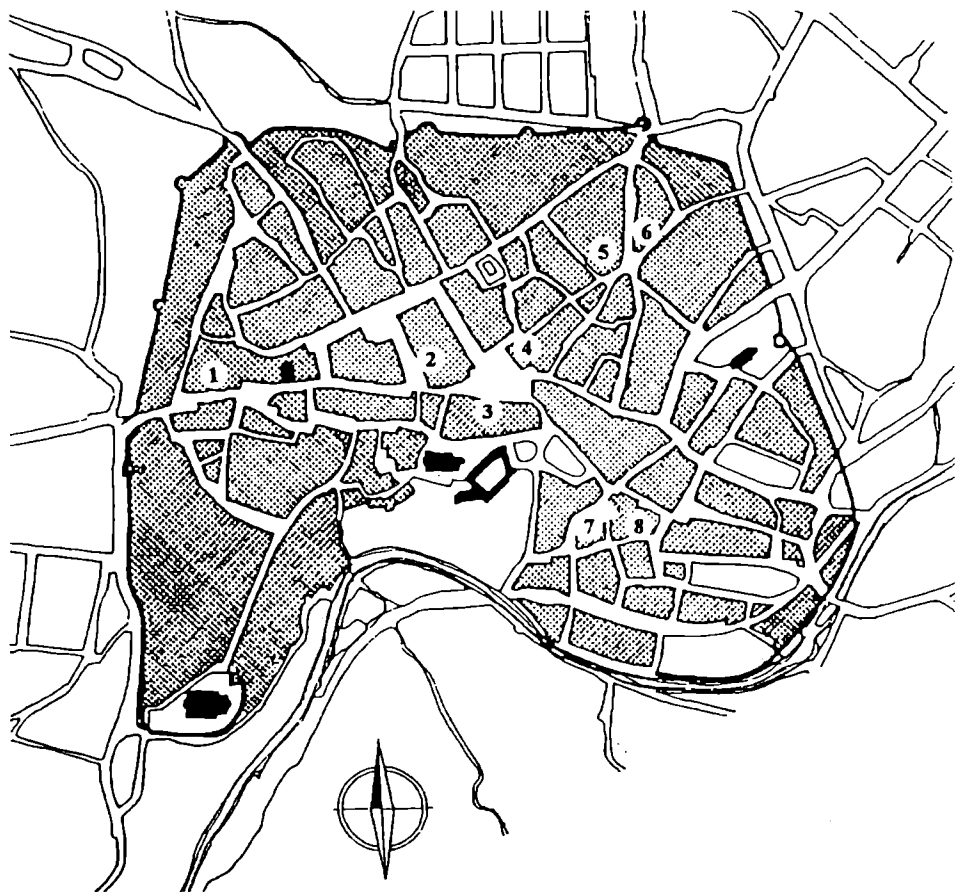
Zásadním problémem je fakt, že zatím příliš nefunguje oznamování zahájení terénních prací investory příslušným institucím a jako další bod nejsou dosud prováděna správní řízení, mající postihnout stavebníka při porušení památkového a ostatních zákonů, kterými se řídí archeologická památková péče. Jako dosud nedostatečnou lze též hodnotit spolupráci s PÚSČ, který želí nepřítomností archeologa na místech, kde dochází k narušení památkových objektů (Jesenský, 1995, 27), aniž by se pokusil archeology o probíhajících pracích informovat, neboť (jak si i pracovníci památkové péče uvědomují) a jak již bylo konstatováno, nedochází k dostatečnému informování jak ze strany stavebníků, tak stavebního odboru MÚ.

Nedávné zapsání Kutné Hory do seznamu UNESCO vytvořilo vhodný tlak na zastupce městské samosprávy, aby se archeologie stala součástí koncepce procesu rekonstrukce města. Připomeňme, že objektem ochrany v rámci UNESCO jsou i podzemní objekty a situace a komise posuzující žádost o zapsání do seznamu si ochranu archeologických situací přímo vyžádala. Pro absenci archeologa v místě a kvůli důležitosti města byl dekla-

rován zájem ÚAPPSC i ArÚ AV ČR vstoupit do městského jádra a částečně převzít roli archeologické památkové péče. Městský úřad v Kutné Hoře a ÚAPPSC proto uzavřely rámcovou dohodu o způsobu, jakým archeologie vkročí do města. Byl zvolena forma předstihového plošného záchranného výzkumu parcel, které jsou v majetku města a které mají být obcí prodány. Pro tento záměr byla získána podpora Grantové agentury MK ČR a vyloučeny prostředky z městského rozpočtu.

V tomto roce byly pro výzkum zvoleny dvě z parcel: čp. 527 na Jánském náměstí a čp. 352–53 na Anenském náměstí (obr. 1, č. 6 a č. 7). Kromě toho je sledována v rámci běžné záchranné činnosti na základě dohod s investory rekonstrukce kanalizace v historickém jádře. Další akcí je plánovaná rekonstrukce telefonní sítě.

Kromě výzkumu těchto parcel probíhá též dokumentace drobných akcí, které narušují archeologicky zajímavé terény. Většina z nich ovšem nebývá hlášena a jejich „objev“ a dokumentace je věcí osobní iniciativy a náhody. Klasickým příkladem je dům čp. 340 (obr. 1, č. 5; obr. 2–3) na Anenském náměstí, který prochází zásadní přestavbou, při které byla ze starší domovní struktury zachována pouze část obvodového zdiva a zadní část, směrem do dvora, byla uzavřena novostavbou, která změnila rozsah i podobu domu. Při hloubení základů pro tuto stavbu a příslušných inženýrských sítí došlo k narušení souvr-

Obr. 1. Plán historického jádra Kutné Hory s vyznačenými lokalitami, zmíněnými v textu: 1 – čp. 138; 2 – čp. 171; 3 – čp. 94; 4 – čp. 378; 5 – čp. 340; 6 – čp. 352–253; 7 – čp. 527; 8 – čp. 525.

tví, datovatelného na základě nepočítaného keramického souboru do 14. století. V tomto případě nedošlo k pozitivní dohodě a ani k potrestání investora, který stavbu zadával jako rekonstrukci přízemí na obchod, budící dojem pouze minimálních zásahů do zbylé části domu.

Dalším negativním případem je stavební aktivita v areálu domu čp. 525 v ulici Žižkova brána na dolním městě, kde nám byl umožněn pouze sběr materiálu z hromad hlíny, které z byly z domu a jeho zázemí vyváženy (obr. 1, 8).

Protikladem jsou případy pozitivní. Prvním z nich je dům čp. 94 na Palackého náměstí, v jehož zadním traktu dochází k novostavbě nízkopodlažní budovy (obr. 1, č. 3; obr. 2). Statické sondy ze zachytily souvrství datovatelné opět do 14. století a zaniklý gotický sklep. S investorem akce byla dohodnuta (a dodržena) změna projektu, která toto souvrství i sklep konzervovala pro budoucí poznání pod podlahou novostavby. Jiným pozitivním příkladem je dům čp. 378 také na Palackého náměstí (obr. 1, č. 4). V zadní části domu byl ve statických sondách zjištěn architektonicky zajímavý gotický prostor a zaniklá studna. Vzhledem, ke skutečnosti, že stavební práce se této zajímavé situace dále nedotkly, byla pouze dokumentována, evidována, ale ponechána bez terénního výzkumu.

Archeologický výzkum čp. 527

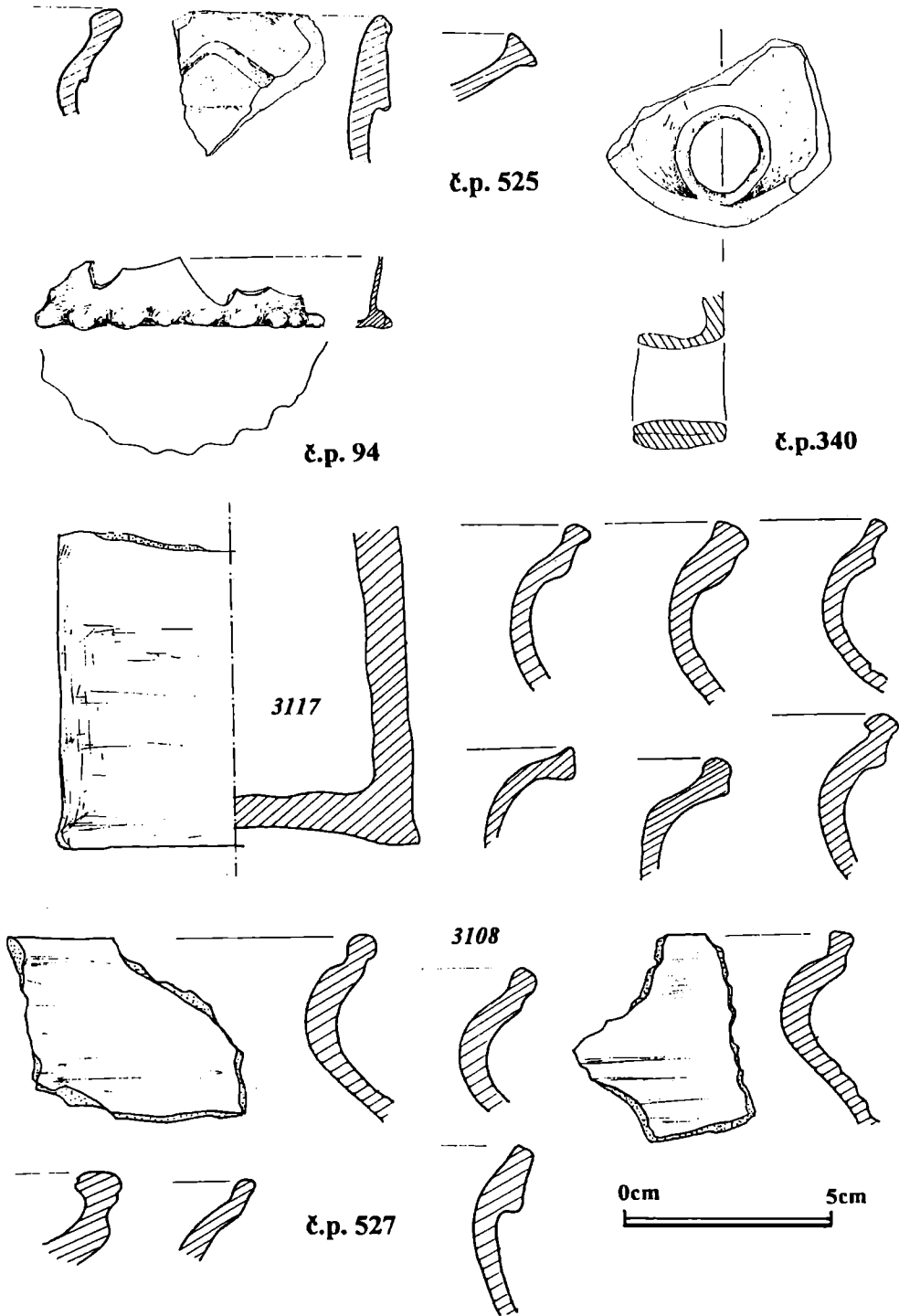
Představuje první z parcel, vybraných k předstihovému archeologickému výzkumu v jádru města. Na druhé z parcel, čp. 352–353 na Anenském nám. (obr. 1, č. 6), byl v tomto roce zahájen výzkum, jehož dokončení čeká na další sezónu.

Dům čp. 527 na Jánském náměstí byl demolován v první polovině sedmdesátých let, a to kvůli špatnému technickému stavu. Přestože se až dosud na všech plánech města deklaruje jako objekt památkového významu či zájmu, nebyl před demolicí či během odklizení trosk proveden stavebně-historický průzkum. V oficiální památkové dokumentaci je tak k dispozici pouze šestiřádkový slovní popis na evidenčním listu nemovité kulturní památky, bohužel bez vyobrazení či alespoň jednoduchého plánu. Popis uvádí: „Samostatně stojící jednoposchodový dům s valbovou střechou. Severní průčelí čtyřosé, západní dvouosé. Severozápadní nároží z kamenných kvádrů. Na východní zdi se jeví ústupek mezi přízemím a I. patrem. Prostá barokní fasáda. Prostory v přízemí jsou plochostropé. V I. patře se nachází síň s trámovým stropem. Vstup do sklepů ze dvora, schodiště s valenou klenbou. Z předsklepi vede půlkruhový portál do rozlehlého západního sklepa s půlkruhovou kamennou valenou klenbou. Obdobně uspořádán i kratší protilehlý sklep při východní straně. Neexistuje.“

Tento dům připomínají zachované archivní písemné prameny poprvé až k roku 1650, kdy je dům zván Špaténkovský (AKH Lib. her. 1637–59, 625) a kdy jeho prodejní cena byla 140 kop míšeňských grošů. Dům se pak nazýval postupně Octovským a Vokáčovským. Pro mladší období se zachovala kontinuální řada jmen vlastníků.

Dům však rozhodně pochází již z doby gotické, jak o tom svědčí již popisovaná sklepení. O jeho minimálně pozdně gotickém stáří svědčí též pravděpodobná identifikace tohoto domu na městských vedutách sedmnáctého století. J. Herout, publikující ve zcela náhodné souvislosti fotografii domu před demolicí (1986, 50), spojil tento dům s dosti honosným domem, zachyceným na vedutě Jana Willenberga z r. 1602 (obr. 4). Po obvodě střechy jej zdobí šest věžiček a v prvním patře lze rozeznat tři okénka, která indikují existenci vloženého srubu (srovnej Muk 1994, 230–235). Stejný dům je možno rozeznat i na rytině z roku 1674, jejímž autorem byl J. J. Čáslavský. Okolní zástavba zde však srubová okna zastíňuje. Střecha s věžičkami je i zde velmi dobře patrná.

Dům byl postaven v blízkosti kaple sv. Jana, stojící pod Leflířskou brankou v tzv. Dolním městě. Zmíněná kaple zde stála již ve čtrnáctém století a soudí se, že její okolí bylo jedním ze starých jader osídlení počátku 14. věku. V prostoru od dnešního Havlíčkova po Jungmannovo náměstí je doloženo několika velkými šachet tzv. rovinského pásma (Matěj-

Obr. 2. Výběr keramických a skleněných nálezů, pocházejících z domů čp. 525, čp. 340, čp. 94 a čp. 527.

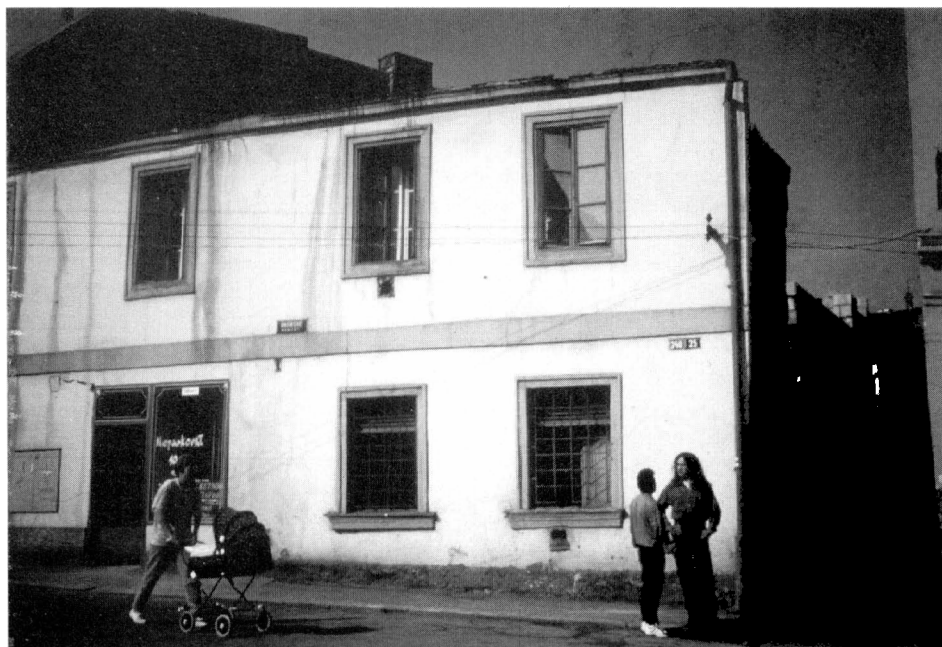
ková 1965,18–19). Kaple byla poničena po roce 1420 a ač byly snahy o její následnou obnovu, zanikla beze zbytku (Handiaková-Matějková 1960, 133).

Pro absenci dostatečných podkladů při plánování výzkumu byla nejdříve vytyčena zjišťovací sonda, široká 1 m, protínající celou délku parcely (obr. 5). Tato sonda nám v konfrontaci s informacemi slovního popisu umožnila zhruba se orientovat v prostoru parcely a naznačila skutečnost, která ovlivnila náš záměr soustředit se kromě nepodsklepených částí domů především na jeho zázemí, tedy dvůr. Skutečně také údaje získané na Katastrálním úřadu ukázaly, že po demolici domu, byla část parcely – její bývalý dvůr – připojena k parcele sousední. Tato zjišťovací sonda též ukázala, že v prostoru této parcely nebude snadné dobrat se rostlého podloží. Práce byly z bezpečnostních důvodů – protože stratigrafii tvořily nehomogenní násypy a haldoviny – zastaveny v hloubce ca 3 m.

Další sondy byly vyměřeny v nepodsklepené části interiéru domu a částečně i v jeho exteriéru.

Sonda I – přinesla základní orientaci v prostoru domu a určila místa dalších sond. Odhalila v přední části boční zdivo sklepa a jeho klenební zásyp. Na tuto situaci navazovala zdiva, která lze interpretovat jako torza chodby, kterou se vstupovalo do obou sklepů. Pod základovými partiemi těchto zdív sonda narušila mohutné souvrství, jehož vznik je datovatelný do 14. století. Výkop zde byl ukončen v hloubce téměř čtyř metrů, kdy narušené zásypy haldovin znemožnily další pokračování prací. Zajímavou sekvencí, zjištěnou v zadní části sondy, v prostoru bezprostředně za obvodovou zdí bývalého domu, zděné ve své základové partii na jílu, byla následnost tří vrstev dlažeb z rulových ploten. Keramický materiál, získaný z vrstev, dělicích jednotlivé fáze dlažeb od sebe, naznačuje dataci do 14. století. Obdobnou situaci jsme odhalili i v sondách II. a IV.

Kromě odhalené části obvodového zdiva, které zde vykazovalo pozůstatky nejméně tří následných fází jejího vývoje a sekvence dlažeb zmíněných výše, zde byla k této obvodové zdi ze strany exteriéru v přízděna čtverhraná odpadní jímka, která poskytla množství rekonstruovatelného raněnovověkého keramického materiálu.

Obr. 3. Stav čp. 340 na Anenském náměstí během probíhajících úprav v létě 1996.

Obr. 4. Výřez z Willenbergovy veduty Kutné Hory z r. 1602, zobrazující pravděpodobně pozdně gotickou podobu č.p. 527.

Sonda III. konečně přinesla v hloubce ca. 3 m očekávané masivní souvrství haldovin, na které navazovala sekvence vrstev 14. a 15. století (obr. 2). Zde zjištěná zdiva zatím nelze vsadit do kontextu celé stavby a jejího vývoje. Lze pouze konstatovat, že všechna zachovaná zdiva byla ve svých základových partiích zděna na jíl, což je i v jiných sondách typické pro nejstarší horizont kamenné architektury.

Sonda IV. Měla především ověřovací charakter. Podařilo se zde také odkrýt část obvodového zdiva bývalého domu a ověřit také průběh dlažeb.

Výzkum části parcely č.p. 527 ukázal, že archeologicky zásadní situace jsou v tomto místě skryty pod několika metry recentních nesoudržných navážek. Přesto zjištěná torza zdiv i situací umožňují některé závěry. Především jde o zjištěnou sekvenci dlažeb, přilehlých k nejstarší fázi obvodového zdiva domu. Ta datuje vznik kamenné obytné architektury na předměstí v okolí kaple sv. Jana poprvé nepochybně do 14. století.

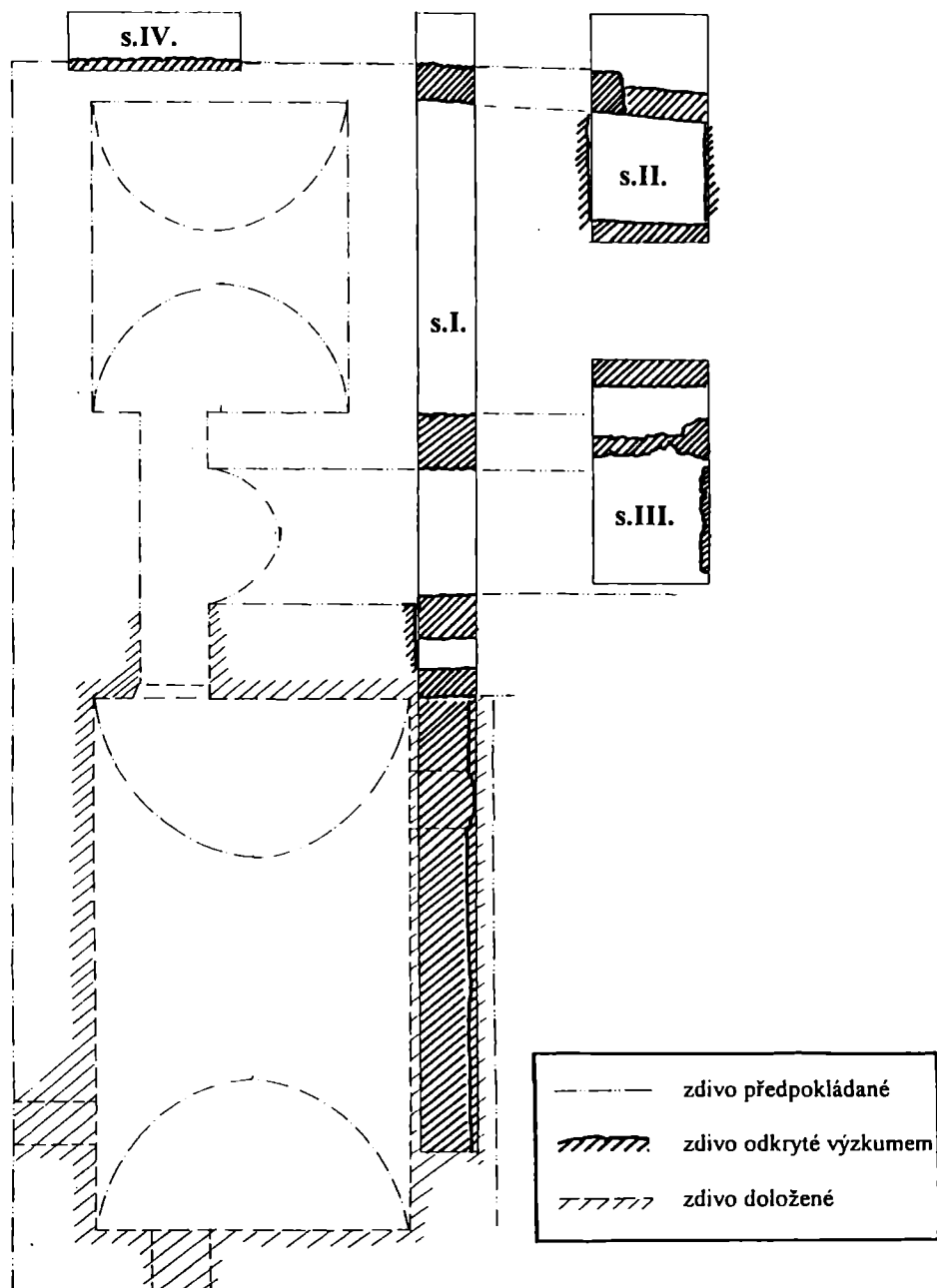
Popsané archeologické práce se téměř bez výjimky dotkly níže položené části historického jádra Kutné Hory, tzv. Dolního Města. Zdá se být výzkumem doloženo, že počátek osídlení městského charakteru spadá do 1. poloviny 14. století a je tedy zhruba v souladu s dosavadními předpoklady. Podloží sídlištních situací je zde velmi silně formováno hornickou činností. Registrujeme mocné uložení haldovin či strusek (odpadu po zpracování rudy) nebo přemístěné vrstvy jílu. Z tohoto důvodu není prozatím možné rekonstruovat původní vzhled terénu před začátkem sídelních či těžebních aktivit, je však jisté, že se značně lišil od současného. Perspektivou upřesnění předběžných závěrů je zpracování výzkumu na parcele č. p. 527 a dokončení a zpracování výzkumu na Anenském náměstí.

*

Současná archeologická aktivita se musí vypořádat s otázkou, jaký by měl být její výsledek. Naši představu lze načrtnout optimisticky či pesimisticky.

čp.527

Obr. 5. Celkový plán výzkumu prostoru čp. 527.

V optimistické verzi by probíhající projekt podal ucelenou představu o Kutné Hoře a jejím každodenním životě ve středověku z hlediska archeologie a po několika letech předal vybudované výzkumné a technické kapacity archeologovi (či ještě lépe archeologům) ve zdejších museu, které jediné má podle našeho názoru podmínky pro rozvíjení soustavného a dlouhodobě pojatého archeologického výzkumu.

Realitě bližší se však zatím zdá pesimistická verze. Jejím cílem je získání alespoň základní představy o archeologickém potenciálu Kutné Hory výzkumem určitého vzorku (několika městských parcel) během několika nejbližších let. Více současné podmínky a kapacity neumožňují.

Jsme si vědomi, že nastíněná problematika spolupráce památkové péče a archeologie je problémem obecným, nikoliv specificky kutnohorským. Tento náš příspěvek by měl být podnětem k diskusi...

Literatura a prameny

- HANDIAKOVÁ-MATĚJKOVÁ, E., 1960: Kapitoly o výtvarném umění na Kutnohorsku. In. Kutnohorsko – vlastivědný obraz, Praha, s. 121–171.
- HEROUT, J., 1986: Jak poznávat kulturní památky. Praha.
- JESENSKÝ, V., 1995: Praktická památková péče v Kutné Hoře (pohled odborného pracovníka památkového ústavu na období od poloviny roku 1992 do poloviny roku 1994) – Praktischer Denkmalschutz in Kutná Hora von Mitte 1992 bis Mitte 1994. In.: Památky středních Čech 9/2, 25–41.
- MATĚJKOVÁ, E., 1965: Kutná Hora. Praha.
- MUK, J., 1994: Sruby období gotiky a renesance v kutnohorských domech – Blockwerkammern der Gotik und der Renaissance in Häusern von Kutná Hora. In: Zprávy památkové péče, roč. LIV, s. 230–235.
- LIBER HEREDITATUM 1637–59: výpis o čp. 527, Okr. Archiv v Kutné Hoře.

Zusammenfassung

Archäologie in der Stadt Kutná Hora im Jahr 1996. Der Zustand und Perspektiven

Kutná Hora gehörte im Mittelalter zu den bedeutendsten Städten in Böhmen. Grund dieser Bedeutung waren bekannte und reiche Silberbergwerke. Bis heutzutage sind in dieser Stadt wichtige mittelalterliche Denkmäler geblieben, die auf der UNESCO-Liste eingetragen sind. Die gegenwärtige Rekonstruktion dieser hervorragenden Denkmäler verlangt ständige Aufsicht der Archäologen. Diese Bedingung ist, leider, nicht immer respektiert.

Im Jahr 1996 wurden die archäologischen Grabungsarbeiten auf der Fläche der Häuser Nr. 527 und 352–353 angefangen. Die Grabung auf der Parzelle des Hauses 527 hat gezeigt, daß die Steinarchitektur schon in der Hälfte des 14. Jhs. hier existiert hat. In diese Zeit kann man auch die Entstehung der ganzen Vorstadt einreihen.

Die Aufmerksamkeit der Archäologen orientiert sich auch auf kleinere Rettungsaktivitäten in verschiedenen Stadtteilen. Manche von diesen Aktivitäten sind leider den Archäologen nicht angemeldet.

Weitere Forschungsperspektiven sind von der Kapazität der Archäologen abhängig. Es zeigt sich, daß die weitere Erforschung auf einige Parzellen sich beschränken muß.

Abbildungen:

1. Kutná Hora. Plan des historischen Kerns mit den Lokalität, wo die Erforschung durchgeführt wurde: 1 – Nr. 138, 2 – Nr. 171, 3 – Nr. 94, 4 – Nr. 378, 5 – Nr. 340, 6 – Nr. 352, 7 – Nr. 527, 8 – Nr. 525.
2. Kutná Hora. Auswahl der Keramik- und Glasfunde aus den Häusern Nr. 525, Nr. 340, Nr. 94 und Nr. 527.
3. Kutná Hora. Situation auf der Parzelle des Hauses Nr. 340 auf dem Anna-Platz während der Forschungsarbeiten im Sommer 1996.
4. Kutná Hora. Ausschnitt aus der Willenberg-Vedutte aus dem Jahr 1602, darstellend sehr wahrscheinlich das spätgotische Haus Nr. 527.
5. Kutná Hora. Gesamtplan der archäologischen Forschung auf der Parzelle des Hauses 527.